

APGINTA KLAIPĖDOS UNIVERSITETO IR LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO DOKTORANTO MARIAUS ŠČAVINSKO DISERTACIJA

Hektoras Vitkus

Kovo 27 d. Klaipėdos universitete vyko Mariaus Ščavinsko daktaro disertacijos „X a. pab. – XIII a. pr. krikščioniškųjų misijų sklaidos klausimas baltų christianizacijos požiūriu“ gynimas. Mokslinis disertacinio darbo vadovas – doc. habil. dr. Alvydas Nikžentaitis (Lietuvos istorijos institutas); konsultantas – akademikas prof. habil. dr. Edvardas Gudavičius (Vilniaus universitetas).

Disertacijos gynimo tarybą sudarė: pirmininkas – prof. habil. dr. Vladas Žulkus (Klaipėdos universitetas), nariai: dr. Arūnas Baublys (Klaipėdos universitetas), dr. Artūras Dubonis (Lietuvos istorijos institutas), doc. dr. Albinas Kuncevičius (Vilniaus universitetas), dr. Mindaugas Paknys (Kultūros, filosofijos ir meno institutas). Oficialieji oponentai – doc. dr. Rimvydas Petrauskas (Vilniaus universitetas) ir doc. dr. Aivas Ragauskas (Vilniaus pedagoginis universitetas).

M. Ščavinskas 2002 m. baigė istorijos bakalauro studijas Vilniaus pedagoginiame universitete. 2002–2004 m. studijavo Vilniaus universitete ir įgijo istorijos magistro laipsnį. 2004-aisiais M. Ščavinskas įstojo į Klaipėdos universiteto ir Lietuvos istorijos instituto doktorantūrą. Tais pačiais metais pradėjo dirbti jaunesniuoju mokslo darbuotoju Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institute bei asistentu Istorijos katedroje. Baltų (ir Lietuvos) christianizacijos procesu disertantas susidomėjo dar studijuodamas II kurse. Nuo tada prasidėjo ir jo bendradarbiavimas su akademiku E. Gudavičiumi (profesorius buvo M. Ščavinsko magistro darbo vadovas).

Pristatydamas savo disertacinį darbą, M. Ščavinskas pabrėžė, kad jis ne tik analizavo krikščioniškųjų misijų eigą baltų gyventame regione, bet ir nagrinėjo jų pobūdį, funkcijas bei vietą lietuvių istorinėje atmintyje. Disertantas ypač akcentavo santykį tarp šių misijų teorijos ir praktikos. Pagrindinis M. Ščavinsko disertacijos tikslas – „išnagrinėti krikščioniškųjų misijų baltų žemėse X a. pab. – XIII a. pr. raidą baltų christianizacijos ir Naujosios Europos christianizacijos kontekste“. M. Ščavinskas akcentavo, kad darbinė jo disertacijos hipotezė susidėjo iš dviejų pagrindinių dalių: 1) prielaidos, kad misijose naudotą prievartą galima skirstyti į socialinę, kurią vykdė „savas“ valdovas, ir į politinę, kurią vykdė užkariautojas; 2) prielaidos, kad kryžiaus karai Baltijos jūros regione buvo ne krikščioniškųjų misijų, o užkariavimų dalis.

M. Ščavinskas gynė šias disertacijos tezes: 1) misijose naudotą prievartą galima skirstyti į socialinę, kurią vykdė „savas“ valdovas, ir į politinę, kurią vykdė užkariautojas; 2) kryžiaus karai Baltijos jūros regione buvo ne krikščioniškųjų misijų, o užkariavimų dalis. Tad disertanto nuomone, nėra tikslinga krikščioniškąsias misijas skirstyti į taikias ir karines, nes ir vienoms, ir kitoms buvo būdingi tam tikri prievartos elementai. Tačiau tokios prievartos pobūdis, pasak M. Ščavinsko, krikščioniškųjų misijų subjektų ir objektų atžvilgiu skyrėsi: valdovai, padedami misionierių, prieš savo pavaldinius vykdė socialinę prievartą, o tuo metu užkariautojai, be socialinės prievartos, vykdė dar ir politinę prievartą. Tai leidžia daryti išvadą, kad Lietuvos (arba baltų) christianizacija vėlavo ne dėl prievartinio krikščioniškųjų misijų pobūdžio, bet dėl kryžiaus karų įtakos ir kitų ne su Lietuva susijusių reiškinų. Šios M. Ščavinsko pateiktos išvalgos lemia neabejotiną disertacijos novatoriškumą ir aktualumą šiuolaikinės istoriografijos kontekste, ką, beje, pabrėžė abu oponentai ir visi gynimo komiteto nariai.

Anot akademiko E. Gudavičiaus, ypač vertinga yra M. Ščavinsko disertacijoje pateikta išvada, kad misijas reikėtų skirti nuo kryžiaus karų. Profesorius pabrėžė šios išvados novatoriškumą, konstatuodamas, kad iki šiol nei lietuvių, nei užsienio istoriografijoje krikščioniškosios misijos ir kryžiaus karai nebuvo diferencijuojami. Kita vertus, prof. E. Gudavičiaus nuomone, M. Ščavinsko disertacinis darbas išsiskiria tuo, kad jame pavyko nustatyti ir sėkmingai klasifikuoti krikščioniškas misijas.

Pirmasis oponentas dr. R. Petrauskas papildė minėtuosius akademiko teiginius pažymėdamas, kad M. Ščavinsko disertacinis darbas Lietuvos medievistinei historiografijai reikšmingas dar ir tuo, kad jame Lietuvos ir baltų kraštų istorijos problemos nagrinėjamos kaip europinės istorijos tema. Tokie tyrimai, pasak dr. R. Petrausko, Lietuvos istorijos moksle vis dar yra labai retas reiškinys. Oponentas pasirinktą tematiką sugretino su dar Vienoje (Austrija) 1934-aisiais metais Juozapo Stakausko parašyta fundamentalia disertacija „Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje“, kuri vis dar yra aktuali ir šiandieniniams medievistams. Apskritai visi disertacijos gynimo tarybos nariai pabrėžė disertanto M. Ščavinsko išvystytą itin produktyvią lyginamąją analizę. Kita vertus, dr. R. Petrauskas, nepaisant M. Ščavinsko atskleisto plataus istorinio konteksto, jo disertaciniame darbe pasigedo gilesnio kryžiaus karų ir krikščioniškųjų misijų takoskyros pagrindimo. Tačiau jis sutiko su disertantu, kad tai yra fundamentali problema, reikalaujanti specialios analizės. Šios problemos fundamentalumas dar kartą atsiskleidė diskusijoje tarp M. Ščavinsko ir dr. R. Petrausko dėl Vokiečių ordino kunigų misijinio vaidmens christianizuojant baltų visuomenes.

Antrasis oponentas dr. Aivas Ragauskas disertacinio darbo gynimo posėdyje nedalyvavo, tačiau buvo perskaitytas jo atsiųstas atsiliepimas. M. Ščavinską pristatydamas kaip prof. Edvardo Gudavičiaus mokinį, dr. Aivas Ragauskas pabrėžė, kad disertantas prisilietė ir prie Lietuvos krikšto vėlyvo priėmimo problematikos. Anot oponento, M. Ščavinskas taikliai konstatavo, kad vėlyvo krikšto priežasčių reikėtų ieškoti ne tiek aplinkybėse, lėmusiose „Lietuvos nutolimą nuo Europos“, kiek politiniame, socialiniame ir kultūriniame krikščioniškųjų misijų plėtros ir sklaidos kontekstuose. Kita vertus, oponentas M. Ščavinsko disertacijoje pasigedo konstruktyvesnio antrinės christianizacijos „iš Rytų“ (Kijevo Rusios, Polocko, etc.) problematikos nušvietimo. Atsakydamas į šias pastabas disertantas pabrėžė, kad jis, siekdamas pristatyti kryžiaus karų ir krikščioniškųjų misijų santykį sąmoningai nesiėmė nagrinėti bizantiškosios misijų politikos, nes kryžiaus karų samprata formavosi ir plito ne Rytuose, o Vakaruose. Disertantas taikliai konstatavo, kad kryžiaus karai Lietuvą (ir apskritai Baltijos regioną) pasiekė būtent iš Vakarų.

Disertacijos gynimo tarybos narys dr. A. Kuncevičius, nors ir pasigeddamas gilesnės „Netimero Lietuvos“ lokalizacijos problematikos analizės, vis dėlto teigiamai įvertino disertanto M. Ščavinsko bandymą savo disertaciniame darbe interpretuoti ir archeologinę medžiagą. Pritardamas šiai dr. A. Kuncevičiaus minčiai, dr. A. Baublys pažymėjo ir tai, kad M. Ščavinsko disertacijoje figūruoja komparatyvistinę tyrimo vertę didinantys religijotyriminiai aspektai. Dr. M. Paknys akcentavo disertacijoje atsiskleidusias terminijos vartojimo problemas, o dr. A. Dubonis – M. Ščavinsko „polinkį“ leisti į ilgas diskusijas, nors pats disertantas teigė, kad to nedarys. Prof. V. Žulkus taip pat konstatavo, kad buvo atliktas didžiulis darbas, tiesa, kai kur pernelyg išplėstas. Ateityje profesorius disertantui palinkėjo labiau pasidomėti ir Kuršo vyskupijos įkūrimo peripetijomis. Nepaisant M. Ščavinsko disertacinio darbo pusėn paleistų kritikos strėlių dėl kai kurių klaidų ir neaiškumų bei kontroversiško terminijos vartojimo, visi disertacijos gynimo tarybos nariai pabrėžė, kad pastebėti netikslumai nemenkina atlikto tyrimo vertės.

Antroje posėdžio dalyje vyko diskusijos, skirtos Lietuvos ir Rusios lokalizavimo klausimams. Jose nepralenkiamas buvo akademikas E. Gudavičius, sudėliojęs visus įmanomus taškus ir patenkinęs gausiai susirinkusios auditorijos smalsumą.

Tarybos nariai vienbalsiai nutarė suteikti M. Ščavinskui humanitarinių mokslų istorijos krypties daktaro laipsnį. Galima drąsiai teigti, kad šis disertacinis darbas yra reikšmingas įvykis ne tik Klaipėdos universiteto akademinėi bendruomenei, bet ir visai istoriografijai. Kita vertus, M. Ščavinsko disertacija yra dovana visai Lietuvai, kuri būtent šiais metais mini savo vardo paminėjimo Kvedlinburgo analuose tūkstantmetį.